

УДК 327.56:355

Програма „Партнерство заради миру” та особливості приєднання до неї України

Юрій Недзельський,
ад'юнкт кафедри міжнародних відносин
Національного університету оборони України

У статті висвітлюється історія створення програми НАТО „Партнерство заради миру” та обставини приєднання до неї України.

Ключові слова: Рамковий документ, Партнерство заради миру, НАТО.

The article highlights the history of initiation of NATO's program „The Partnership for Peace” and the features of accession of Ukraine.

Keywords: The Frame document, The Partnership for Peace, NATO.

Історичне значення програми „Партнерство заради миру” (ПЗМ) важко переоцінити, адже за час її існування (з січня 1994 року) до неї приєдналися 34 країни. Відтоді 12 європейських країн змінили статус партнера на членство в НАТО. Такі зміни сприяли консолідації європейського простору, що зменшило воєнну загрозу та підвищило довіру між країнами-партнерами й країнами НАТО. Таке переконання базується на положеннях Рамкового документа ПЗМ, який є основою партнерства і містить чітко визначений механізм запобігання конфліктам та шляхи їх вирішення [1].

Дослідники з військової тематики під різними кутами зору розглядають участь України в ПЗМ, і це логічно з огляду на важливість цієї програми. Однак в сучасній історіографії ще недостатньо висвітлено особливості цього процесу, зокрема, не виконано проблемно-хронологічного аналізу приєднання України до ПЗМ, що й спонукає автора цих рядків дослідити цю „білу пляму” вітчизняної історії.

Створення Збройних Сил України (ЗСУ) відбувалося в складних економічних та політичних умовах, зазвичай притаманних перехідному

періоду для держав, які попросилися з тоталітарним минулим і стали на шлях демократичного розвитку.

На початку 1990-х років в Україні посилювались інфляційні процеси, тривав спад виробництва [2]. З 1990 року падіння рівня ВВП України щороку складало 11 – 14 %, зазначається в документах Комісії з питань оборони і безпеки Верховної Ради України за 1993 рік [3]. Ситуація оцінювалась як така, що не виключала імовірності громадянської війни, існувала загроза відторгнення від України Криму [4]. Економічну кризу доповнювала політична криза, зумовлена руйнацією комуністичних ідеалів та цінностей, притаманних значній частині громадян пострадянської України. Така ситуація не могла не позначитися на розбудові та функціонуванні ЗСУ. До того ж, недостатнє фінансування негативно впливало на життєдіяльність військових частин та моральний стан військовослужбовців [5].

У таких складних умовах Україна позиціонувала себе миролюбною державою та робила виважені кроки щодо налагодження військово-політичного співробітництва з багатьма країнами світу, зокрема з НАТО на рівні Ради Північноатлантичного співробітництва (РПАС). Офіційні відносини між НАТО і Україною започатковано 1991 року, коли Україна приєдналась до РПАС [6]. Діяльність РПАС зосереджувалась на встановленні взаємної довіри між НАТО та країнами-партнерами, проте діалог носив політичний характер і мав суттєві обмеження щодо механізму реалізації завдань військово-політичного курсу НАТО на євроатлантичному просторі. Історичний досвід свідчить, що тільки політичних чинників замало для підтримання миру і стабільності (історія Ліги націй – яскравий приклад цього).

Практичним механізмом реалізації політичних здобутків НАТО після завершення „холодної війни” стало впровадження для країн Східної Європи низки ініціатив, що спрямовувались на зміцнення довіри та безпеки в регіоні. Потреба у побудові нової архітектури міжнародної безпеки на євроатлантичному просторі зумовила перегляд Північноатлантичним альянсом основних підходів до проблеми забезпечення миру і безпеки. З цієї метою 20 – 21 жовтня 1993 року в місті Травемюнде (ФРН) відбулася зустріч міністрів оборони держав-членів НАТО, на якій вперше було обговорено концепцію співробітництва Альянсу з країнами Центральної і Східної Європи [7, арк. 52, 58]. Світові засоби масової інформації приділили значну увагу висвітленню цієї важливої події [7, арк. 59].

Історія програми ПЗМ розпочалась після ухвалення ініціативи колишнього Президента США Б. Клінтона на саміті високого рівня НАТО в Брюсселі (січень 1994 року). Враховуючи досягнення військово-політичного діалогу на рівні РЄАП в складних геополітичних умовах (події в Югославії), керівництво НАТО підтримало ініціативу Б. Клінтона щодо запровадження програми ПЗМ, яка мала б відігравати більшу роль в питаннях забезпечення миру і стабільності відповідно до нового військово-політичного курсу НАТО. Ця подія не стала світовою сенсацією, адже вона

історично назрівала, проте інформація щодо запровадження ПЗМ саме під час цього саміту не афішувалась.

Про окремі результати саміту стало відомо 11 січня 1994 року. Після вибачення за те, що делегації представників країн-членів РПАС не були допущені до Штаб-квартири і прес-центру НАТО під час проведення сесії, а також за те, що матеріали сесії не були розповсюдженні вчасно, помічник Генерального Секретаря НАТО з політичних питань Г. фон Мольтке провів брифінг, під час якого було роздано заяви членів держав і урядів країн НАТО та офіційний текст Рамкового документа ПЗМ [8, арк. 22]. Присутня під час брифінгу делегація України вітала нову ініціативу, хоча на початковому етапі ще не було чітко визначено, які кроки слід зробити для подальшої імплементації програми. На думку Г. фон Мольтке, рамковий документ мав підписувати представник посольства країни в Брюсселі [8, арк. 23]. Концепція партнерства знайшла підтримку серед країн-учасниць РПАС. Запровадження Програми було логічним продовженням діалогу на рівні РПАС. Про це йшлося напередодні, під час засідання РПАС на рівні послів 16 вересня 1993 року, де було прийнято рішення внести до порядку денного засідання НАТО на січень 1994 року обговорення питань подальшого співробітництва з країнами-партнерами [9, арк. 32].

Напередодні Сесії НАТО в Брюсселі питання про ПЗМ широко обговорювалося в європейських засобах масової інформації [10, арк. 3]. В контексті висвітлення процесу запровадження ПЗМ зауважимо, що Ватикан пов'язував ПЗМ зі зменшенням напруженості на європейському континенті та висловлював підтримку державам, які висловили бажання приєднатись до НАТО [11, арк. 17].

Під час засідання РПАС на рівні послів країн Центральної і Східної Європи 20 січня 1994 року учасники підтримали програму ПЗМ і повідомили про готовність їх урядів активно прилучитись до співробітництва з НАТО в її рамках [12, арк. 1].

Важливим чинником, що впливав на процес приєднання країн Європи до участі в програмі ПЗМ, стали фінансові важелі впливу. В липні 1994 року президент США Б. Клінтон запропонував Конгресу США виділити у 1996 фінансовому році (який починався у жовтні 1995 року) з бюджету США 100 мільйонів доларів США на підтримку країн-учасниць програми ПЗМ. Ця акція отримала назву „Варшавська ініціатива”. Обов'язковою умовою отримання допомоги з боку США було надання країною-партнером конкретних проектів, що потребували фінансової підтримки [13, арк. 58]. Протягом 1994 року Рамковий документ ПЗМ підписали представники 21 країни [14].

Приєднання до програми ПЗМ передбачає таку процедуру: 1) отримання Запрошення щодо приєднання до програми ПЗМ; 2) підписання Рамкового документа ПЗМ; 3) надання Презентаційного документа до Штаб-квартири НАТО; 4) ухвалення Індивідуальної програми партнерства.

Участь України в ПЗМ віддзеркалювала тодішні історичні процеси, проте мала й свою специфіку. Вивчення першоджерел дає підстави вважати, що процес приєднання України до ПЗМ відбувався без обговорення цього важливого кроку на громадських чи парламентських слуханнях. Документи свідчать, що не всі депутати Верховної Ради України на той час були обізнані з зовнішньополітичними кроками держави в цьому напрямі [15, арк. 55]. Ситуація щодо доцільності участі України в ПЗМ вивчалась відомствами на підставі розпорядження Президента України від 6 січня 1994 року №013/93-01. Проект концепції співробітництва з НАТО в рамках програми ПЗМ підготував Кабінет Міністрів України і, як зазначалося, він відповідав зовнішньополітичному курсу держави щодо її участі в європейських структурах [16, арк. 6].

У листі віце-прем'єра України В. Шмарова Президентові України від 25 січня 1994 року №29-138/2 щодо виконання Доручення від 6 січня 1994 року №13/93-01 повідомлялося: „Виходячи з життєвої зацікавленості України у створенні дійової системи загальноєвропейської безпеки, вважаючи Північноатлантичний Альянс основною організацією, здатною забезпечити необхідний рівень стабільності і безпеки на континенті, усвідомлюючи інтерес до майбутнього загальноєвропейської системи безпеки, вважаємо, що ПЗМ є попереднім етапом в процесі інтеграції та формою співробітництва в напрямі поступового виконання вимог, які необхідні для зближення з НАТО, і можливого набуття статусу члена Альянсу, що відповідає нашим національним інтересам”. З метою приєднання до ПЗМ пропонувалось розпочати інтенсивні консультації з НАТО щодо підписання Рамкового документа для узгодження позиції та вироблення спільного підходу, планувалось проведення консультацій з урядами країн Вишеградської групи [16, арк. 11 – 13].

Зазначимо, що особливість Рамкового документа ПЗМ пов'язана власне з його юридичним статусом. Голова Комітету з питань національної безпеки і оборони Верховної Ради України Г. Крючков на сесії парламенту у березні 1999 року звернув увагу на те, що нормативні акти у сфері відносин Україна – НАТО мають особливі назви для того, щоби уникнути розгляду цих важливих питань у Верховній Раді [17, арк. 67, 68]. Вивчивши ситуацію, Науково-експертне управління Секретаріату Верховної Ради України дійшло висновку, що приєднання до програми ПЗМ не суперечило чинному на той час законодавству України, проте, відповідно до Конституції України, прийнятої 26 червня 1996 року, програма ПЗМ (враховуючи її зміст) мала бути ратифікована Верховною Радою України відповідно до п. 23 ст. 85 та ст. 92 Конституції України [18, арк. 49 – 51]. Зазначимо, що Рамковий документ ПЗМ як окрема угода між Україною і НАТО так і не був ратифікований парламентом.

Рішення про приєднання України до ПЗМ було прийнято на підставі спільного подання Міністерства закордонних справ України та Міністерства оборони України на ім'я Президента України Л. Кравчука [19,

арк. 28]. Результатом цього стало підписання від імені України тодішнім міністром закордонних справ А. Зленком Рамкового документа ПЗМ (Брюссель 8 лютого 1994 р.) [20]. 25 травня 1994 року до Штаб-квартири НАТО було передано Презентаційний документ України [21, арк. 46]. В ньому містилась інформація про сили і засоби, які Україна готова виділити для заходів в рамках ПЗМ. Необхідність розробки Презентаційного документа впливає з п. 4 Рамкового документа ПЗМ.

Ця подія не обговорювалася громадськістю. Тим часом у зв'язку з підписанням Рамкового документа ПЗМ А. Зленко заявив: „Для мене велике задоволення бути тут, у Штаб-квартирі НАТО, і підписати програму НАТО від імені моєї країни”. У промові йшлося також про готовність до співпраці у сфері планування та фінансування оборонного сектора України, повідомлялось про наміри створити сучасні збройні сили за стандартами НАТО [8, арк. 115 – 118].

Рамковий документ Партнерства заради миру за формою і змістом є однаковим для всіх країн-партнерів [22]. В ньому визначаються політичні цілі ПЗМ та механізми їх реалізації. Відповідно до Рамкового документа, Україна проявила зацікавлення у досягненні таких цілей: сприяння відкритості у плануванні національної оборони та формуванні військового бюджету; забезпечення демократичного контролю над збройними силами; підтримання здатності та готовності брати участь в миротворчих операціях, що здійснюються під егідою ООН чи ОБСЄ; розвиток співробітництва з НАТО у військовій сфері з метою спільного планування, військової підготовки та навчань; створення збройних сил, які зможуть краще взаємодіяти із збройними силами країн – членів Північноатлантичного альянсу [18, арк. 56].

У Презентаційному документі визначаються цілі держави у програмі ПЗМ, а також військові підрозділи та інші ресурси (навчальні і тренувальні центри, військові полігони), які країна виділяє для участі у програмі [15, арк. 63 – 64]. У квітні 1995 року представники Міжнародного військового штабу, командування НАТО та Координаційного центру Партнерства провели консультації з Україною для надання допомоги в плануванні сил, які залучатимуться до ПЗМ [23, арк. 122].

Для участі в заходах ПЗМ військове керівництво Збройних Сил України запропонувало такі ресурси: 1) група офіцерів для тактичного і стратегічного командування, контролю та координації; 2) група офіцерського зв'язку до Координаційного центру Партнерства (м. Монс, Бельгія) та Штаб-квартири НАТО (м. Брюссель); 3) група військових спостерігачів та інших офіцерів до штабів багатонаціональних миротворчих сил; 4) 240-ий окремий спеціальний батальйон сил СФОР (Боснія і Герцеговина); 5) 12-й окремий аеромобільний батальйон у складі 545 осіб (м. Житомир); 6) військово-транспортна авіаційна ескадрилья у складі 70 осіб, 10 літаків Іл-76 із складу 16-ї авіабази (м. Мелітополь); 7) ескадрилья транспортних вертольотів Мі-8 із складу вертолітної

бригади; 8) два кораблі ВМС України у складі 240 осіб (м. Севастополь); 9) окрема мобільна механізована бригада цивільної оборони у складі 989 осіб, яка, використовуючи власну техніку, готова взяти участь у спеціальних операціях при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру; 10) аварійно-рятувальний батальйон (255 осіб, 53 одиниці техніки) зі складу вищезазначеної бригади з двогодинним строком готовності; 11) спеціальна частина цивільної оборони (протифонтанна) для ліквідації пожеж на нафтових і газових свердловинах, родовищах, трубопроводах; 12) полігон „Широкий лан” (Миколаївська обл.); 12) Яворівський полігон (Львівська обл.); 13) національний центр цивільної оборони (м. Київ) та готовність надати окремі види ефективного протипожежного обладнання і техніки [24, арк. 203, 204].

За встановленою процедурою на основі Презентаційного документа Секретаріат НАТО розробляє проект ІПП і передає його на узгодження державі-учасниці. Такий проект надійшов до Міністерства закордонних справ України наприкінці листопада 1994 року, а в грудні того ж року він був надісланий до Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Штабу цивільної оборони [21, арк. 46].

Індивідуальний підхід є основою ІПП та інших документів, спрямованих на реалізацію завдань ПЗМ. Програмою ІПП охоплюються різні галузі військової діяльності та надається можливість представникам ЗСУ ознайомитися з роботою штабів керівництва ОЗС НАТО, принципами планування військової діяльності, спостерігати військові навчання, проходити підготовку на курсах різного спрямування, навчатись у вищих військових навчальних закладах країн-партнерів НАТО, брати участь у семінарах і симпозиумах, комп'ютерних навчаннях та інших заходах [25, арк. 60].

Перший проект Індивідуальної програми партнерства між Україною і НАТО уважно вивчався компетентними органами, а з метою доопрацювання окремих питань було створено робочу групу в кількості 50 осіб під керівництвом заступника начальника ГШ ЗС України [26, арк. 26]. Під час наради в Міністерстві оборони України 14 березня 1995 року, де розглядався проект ІПП на 1995 рік, було відзначено, що процес роботи над реалізацією положень ПЗМ, зокрема, розробки ІПП відбувався досить повільно з української сторони. Це було пов'язано з тим, що в Міністерстві оборони України на той час не було структури, яка б опікувалася питаннями виконання програми ПЗМ [27, арк. 24]. 14 вересня 1995 року у Штаб-квартирі НАТО в Брюсселі відбулась офіційна церемонія схвалення Україною і вищим органом НАТО – Північноатлантичною Радою Індивідуальної програми партнерства (ІПП) між Україною і НАТО. За встановленою процедурою (НАТО) цей документ не підписувався [15, арк. 62, 64]. Формально процедура приєднання України до програми ПЗМ завершилась ухваленням ІПП між Україною і НАТО. Це сталося через 1,5 року після підписання Рамкового документа ПЗМ. Інформацію

про приєднання України до ПЗМ було поширено через засоби масової інформації у вересні 1995 року, коли вже відбулася офіційна церемонія схвалення Україною і Північноатлантичною Радою Індивідуальної програми партнерства між Україною і НАТО [15, арк. 62].

Участь Збройних Сил України в програмі ПЗМ передбачала: 1) набуття ЗС України досвіду взаємодії з збройними силами інших держав, зокрема у багатонаціональних миротворчих навчаннях, у миротворчих операціях тощо; 2) набуття офіцерами штабів усіх рівнів досвіду планування та проведення спільних навчань, а також спільних військових операцій; 3) вдосконалення бойової майстерності особового складу ЗС України та здатності діяти спільно з представниками інших країн; 4) опрацювання на практиці питань досягнення цілей взаємосумісності та здатності діяти спільно з збройними силами країн-членів НАТО; 5) використання досвіду країн НАТО у реформуванні і розбудові сучасних національних збройних сил; 6) підтримку в межах, дозволених Конституцією України, спроможності і готовності брати участь в операціях, які здійснюються під егідою ООН і в межах відповідальності ОБСЄ; 7) розвиток відносини ЗС України і НАТО для участі у спільному плануванні, військовій підготовці, військових навчаннях; 8) розбудову національних збройних сил, які здатні краще взаємодіяти з збройними силами держав-членів НАТО; 9) поглиблення співробітництва з метою досягнення взаємосумісності з силами НАТО [18, арк. 48].

Відповідно до Рамкового документа перед ЗС України постали такі завдання: 1) входження України до загальноєвропейської системи безпеки; 2) використання досвіду НАТО у реформуванні і розбудові сучасних національних збройних сил; 3) досягнення прозорості при оборонному плануванні; 4) забезпечення демократичного контролю над Збройними Силами України.

Реалізація таких завдань потребувала бюджетних витрат з боку партнерів, отже фінансова допомога, що надавалась провідними країнами світу, була дуже доречною. Зазначимо, що Світовий Банк проявив готовність фінансувати детальне вивчення оборонних структур країн Центральної та Східної Європи, в тому числі й України. В контексті здійснення оборонної реформи 1994 року в Міністерстві оборони України розглядались пропозиції Світового Банку стосовно фінансової допомоги для вивчення оборонних структур з метою надання допомоги у здійсненні оборонної реформи та конверсії в Україні. Вивчивши ці пропозиції, Міністерство оборони України відмовилось від запропонованої допомоги, зазначивши: „Вважаємо недоцільним прийняття цієї пропозиції, яка дає можливість іноземним розвідкам майже офіційно працювати в Україні та отримувати детальну інформацію про оборонні структури Збройних Сил України, що завдасть шкоди національній безпеці нашої держави” [27, арк. 27 – 29]. Однак наступного року Генеральний штаб Збройних Сил України переглянув попереднє рішення. В листі від 21 липня 1995 року на

адресу Міністерства закордонних справ України за підписом тимчасово виконувача обов'язків начальника Генерального штабу Г. Гуріна повідомлялось: „В Генеральному штабі Збройних Сил України уважно вивчено пропозиції щодо готовності Світового Банку фінансувати детальне вивчення оборонних структур країн Центральної та Східної Європи, в тому числі й України. Вважаю за доцільне погодитися з пропозицією щодо проведення переговорів з Генеральним Секретарем НАТО стосовно обговорення предмета” [28, арк. 46]. Вірогідно, зміна позиції пов'язана з детальнішим вивченням геополітичних змін у світі, що базувалось на оцінці воєнних загроз. Проте можливі й інші, суто політичні мотиви при перегляді попереднього рішення.

За приблизними розрахунками Генерального штабу ЗС України витрати на участь України в ПЗМ 1995 року становили 24,6 млн. дол. США. Проте, враховуючи складне економічне становище і пов'язані з цим труднощі при розробці проекту Індивідуальної програми партнерства (ІПП) в рамках ПЗМ між Україною та НАТО на 1995 рік, пріоритет надавався заходам, які не потребували значних витрат. Тому до ІПП були включені не всі заходи, в яких Україна бажала би брати участь. Але навіть при цьому потреба у коштах на виконання запланованих у Програмі заходів складала понад 1 млн. дол. США [29, арк. 36]. На двостороннє співробітництво в рамках ПЗМ 1995 року США запланували виділити 30 млн. доларів, а 1996 року передбачалось виділити 100 млн. доларів для надання допомоги партнерам щодо виконання їх завдань у межах ПЗМ. Водночас офіційні представники НАТО ще 1995 року запропонували прописати партнерам окрему статтю в бюджеті для фінансування заходів ПЗМ [29, арк. 22, 33]. Запропонована в межах Фонду „Варшавські ініціативи” фінансова допомога США для реалізації Україною завдань ПЗМ в розмірі 10 млн. дол. США мала практичне значення. Отже було видано Розпорядження Кабінету Міністрів України №9546/46 від 30 травня 1995 року щодо обґрунтування фінансових потреб для виконання завдань ПЗМ, проте реалізація цього документа була пов'язана з певними труднощами через формальний підхід до цієї справи з боку Міністерства оборони України. Окрім того, на той час в Україні ще не існувало єдиного координаційного органу співробітництва з НАТО, отже діяльність окремих міністерств і відомств у цьому напрямі була неузгоджена [29, арк. 54 – 55].

Незважаючи на окремі організаційні прорахунки, загальна динаміка участі ЗС України в ПЗМ набувала розвитку. 1994 року було відпрацьовано та узгоджено плани військового співробітництва між Міністерством оборони України і НАТО. У межах виконання цього плану сторони обмінялись візитами делегацій високого рівня [25, арк. 59]. Розпочалась практична участь України в заходах ПЗМ, а також спільні навчання під егідою НАТО [25, арк. 60].

Підсумовуючи, можна зазначити, що передумовою впровадження ПЗМ було припинення „холодної війни” і, відповідно, якісна зміна воєнних загроз, що мали регіональний характер. У цих складних геополітичних умовах країни Європи розглядали НАТО як надійну військово-політичну організацію, здатну забезпечити мир і стабільність в регіоні. Є підстави вважати, що завдяки програмі ПЗМ було заповнено „вакуум безпеки”, який утворився в результаті припинення „холодної війни”. Це дозволило налагодити співробітництво між НАТО і країнами Центральної та Східної Європи, що, у свою чергу, сприяло зміцненню стабільності в регіоні.

Перший етап співробітництва між НАТО і країнами Центральної і Східної Європи, що відбувався на рівні РПАС, носив політичний характер і, безумовно, сприяв розвитку партнерських відносин.

Проте діяльність РПАС мала суттєві обмеження, пов’язані з тим, що не було вироблено механізму практичного військового співробітництва між НАТО і країнам-партнерами, що не дозволяло в повній мірі залучати ресурси партнерів до спільних багатонаціональних заходів.

Враховуючи вищезазначене, ініціативу НАТО щодо впровадження ПЗМ можна вважати логічною і послідовною.

Особливість впровадження ПЗМ пов’язана також з обережним ставленням НАТО до Росії, яка не підтримувала ідею розширення НАТО. Проте участь країн-партнерів в ПЗМ дозволила окремим з них вже через три роки після запровадження програми приєднатись до НАТО. Враховуючи економічну ситуацію в країнах Центральної і Східної Європи, надана НАТО фінансова допомога робила ПЗМ привабливішою для партнерів та пом’якшувала адаптацію оборонних структур до нових геополітичних змін. Фінансова допомога, яка надавалась країнам-партнерам, мала свою специфіку, отже це питання потребує окремого вивчення.

Наприкінці ХХ століття Україна відігравала важливу роль в питаннях, пов’язаних з розбудовою колективної безпеки на європейському континенті, та априорі підтримувала ідею партнерства з НАТО. Складна геополітична та внутрішня ситуація, що виникла наприкінці ХХ століття, вимагала від військово-політичного керівництва держави виважених рішень, спрямованих на зміцнення стабільності в регіоні. Запровадження ПЗМ стало логічним продовженням і практичним доповненням діалогу на рівні РПАС. Приєднавшись до ПЗМ, Україна продовжила політичний діалог з НАТО. Участь ЗС України в заходах ПЗМ дозволила наблизити певні сили і засоби до стандартів (вимог) провідних країн світу, запровадити демократичний контроль над збройними силами та набути взаємосумісності з військовими формуваннями НАТО. Приєднавшись до ПЗМ, Україна набула статусу партнера НАТО, що позначилось на політичному авторитеті держави. Зазначимо, що НАТО на той час розглядалась як єдина організація, здатна забезпечити стабільність та безпеку в регіоні.

Рішення про приєднання України до ПЗМ носило політичний характер. Процес приєднання України до ПЗМ відбувався в „закритому режимі”, що не відповідає нормам демократичного суспільства.

Аналіз подальшої участі України в ПЗМ дозволяє стверджувати, що вона набувала еволюційних ознак і була безумовно прогресивним явищем з точки зору інтеграції України в загальноєвропейську безпеку.

Література:

1. Програма „Партнерство заради миру”. Саміт НАТО-94, Брюссель. 10 січня 1994 р. / Офіс інформації та преси НАТО. Брюссель, Бельгія. – 8 с.
2. Документи про розробку законів України. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (Далі – ЦДА ВОВ України). – Ф Р-1. – Оп. 22. – Спр. 2212. – 21 с.
3. Укази Президента України, постанови Верховної Ради України, підготовлені з ініціативи Комісії з питань оборони і державної безпеки, та документи до них. – ЦДА ВОВ України. – Ф. Р-1. – Оп. 22. – Спр. 2213. – 69 с.
4. Служба Президента України з міжнародних питань. – ЦДА ВОВ України – Ф. 5233. Оп. 1. Спр. 363. – 23 с.
5. Комісія з питань оборони і державної безпеки. Листування з міністерствами, відомствами, організаціями. – ЦДА ВОВ України – Ф. Р-1. – Оп. 22. – Спр. 3779. – 5 с.
6. Довідник НАТО. Брюссель, Бельгія, 2006. – 384 с.
7. Співробітництво з НАТО, СЕНТО, РПАС – Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України (далі – ГДА МЗС України). – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 7020. – 139 с.
8. Управління політичного аналізу та планування. – ГДА МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 75166. – 120 с.
9. Управління політичного аналізу та планування (Співробітництво з НАТО, СЕНТО, РПАС). – ГДА МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 7019. – 65 с.
10. Управління політичного аналізу та планування. – ГДА МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 7516а. – 88 с.
11. Управління політичного аналізу та планування. – ГДА МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 7525. – 19 с.
12. Співробітництво з НАТО, Північна Рада. – ГДА МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 7516. – 144 с.
13. Управління євроатлантичного співробітництва. – ГДА МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 8161. – 127 с.
14. Signatures of Partnership for Peace Framework Document. / <http://www.nato.int/pfp/sig-cntr.htm>
15. Управління євроатлантичного співробітництва. – ГДА МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 8165 (185). – 96 с.

16. Канцелярія Президента України. - ЦДА ВОВ Україна - Ф. 5233. - Оп. 1. - Спр. 391. - 237 с.

17. Документи про розробку Постанови Верховної Ради України від 23 квітня 1999 року „Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного Договору (НАТО)” /Стенограма/ - Архів Верховної Ради України. (Далі - АВР України). - Ф Р-1. - Оп. 22. - Спр. 6015. - 187 с.

18. Документи про розробку Закону України від 2 березня 2000 року „Про ратифікацію Угоди між державами - учасницями Північноатлантичного договору та іншими державами, які беруть участь у Програмі „Партнерство заради миру” (текст Закону, висновки, листування, стенограма). - АВР України - Ф Р-1. - Оп. 22. - Спр. 6026. - 78 с.

19. Співробітництво з НАТО. - ГДА МЗС України. - Ф. 1. - Оп. 4. - Спр. 8775 (185). - 58 с.

20. Режим доступу (<http://www.ukraine-nato.gov.ua/nato/ua/publication/content/2648.htm>).

21. Управління євроатлантичного співробітництва. - ГДА МЗС України. - Ф. 1. - Оп. 4. - Спр. 8160. - 48 с.

22. Режим доступу http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=ua-nato&sub=pzm_rd

23. Управління євроатлантичного співробітництва. - ГДА МЗС України. - Ф. 1. - Оп. 4. - Спр. 8159. - 125 с.

24. НАТО та проблеми євроатлантичної інтеграції України: навчальний посібник / Під загальною редакцією О. І. Пошедіна. - К.: НАОУ, 2004. - 352 с.

25. Управління євроатлантичного співробітництва. - ГДА МЗС України. - Ф. 1. - Оп. 4. - Спр. 8164. - 69 с.

26. Управління євроатлантичного співробітництва. - ГДА МЗС України. - Ф. 1. - Оп. 4. - Спр. 8157. - 59 с.

27. Управління євроатлантичного співробітництва. - ГДА МЗС України. - Ф. 1. - Оп. 4. - Спр. 8158. - 98 с.

28. Управління євроатлантичного співробітництва. - ГДА МЗС України. - Ф. 1. - Оп. 4. - Спр. 8163 (185). - 80 с.

29. Управління євроатлантичного співробітництва. - ГДА МЗС України. - Ф. 1. - Оп. 4. - Спр. 8162 (186). - 116 с.